

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ:

Tim Rogan, The Moral Economists: R. H. Tawney, Karl Polanyi, E. P. Thompson, and the Critique of Capitalism, Princeton: Princeton University Press, 2017,

ISBN: 9780691173009.

İhsan Sefa ÖZER*

Özet

Kapitalizmin mantığında insan hayatını ve mutluluğunu sayılara ve formüllere indirgemek yatar. Romantizmin eleştirisinden bu yana bu düzleştirici kayıtsızlık hayatın çok yönlü dokusu, refahın ve yoksulluğun sayıların ifade ettiğinin ötesinde tecrübesi vurgulanarak ifşa edilmiştir. İnsan hayatına faydacı mantığın düzleştirici görüşünden daha fazla değer vermeye çalışan bu eleştirel geleneklerden biri de "ahlaki ekonomi" fikridir. Ancak ahlaki ekonominin insana atfetmek arzusunda olduğu bu değer, nitelikli bir düşünsel kurgu ve açıklanabilir bir eleştiri içinde inşa edilmelidir ki elle tutulur bir eleştirel zemin oluştursun. İşte Tim Rogan'ın kitabı, bu inşa çabalarının tarihini anlatmaktadır. 20.yüzyılın başından gelen bu eleştirel geleneğin tarihinde potansiyelleri, çıkmazları ve tekrara düşmeleri izah eder Rogan. Bununla birlikte, yalnızca bir tarih anlatısı olmakla yetinerek, ahlaki ekonomi fikrini 20.yüzyılın son çeyreğinde yaşadığı gerilemeye terk etmez. Bu fikrin iktisat disiplinini içeriden dönüştüreceğini uman Rogan, ahlaki ekonominin uzlaşabileceği diğer entelektüel geleneklere ve bu yolla üstesinden gelebileceği sorunlarına odaklanıyor. Bu anlamda çalışması aynı zamanda günümüze yönelik bir teklif içermekte, sosyal ve ekonomik reformlarda karar alma süreçlerinin ve sosyal olmanın daha umut verici şekillerde nasıl düşünülebileceğinin üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *The moral economists*, Ahlaki ekonomi, Kapitalizmin eleştirisi, Romantizm, Sosyal seçim teorisi.

*İhsan Sefa Özer. Yüksek Lisans Öğrencisi, İTÜ Mimarlık Fakültesi. sefaazer1111@gmail.com.

Doi: 10.55796/dusuncevetoplum.1144780

Başvuru Tarihi:17.07.2022

Kabul Tarihi:25.09.2022

Kitap Değerlendirmesi

BOOK REVIEW:

Tim Rogan, The Moral Economists: R. H. Tawney, Karl Polanyi, E. P. Thompson, and the Critique of Capitalism, Princeton: Princeton University Press, 2017,

ISBN: 9780691173009.

Abstract

In the logic of capitalism, leveling human life and happiness into numbers and formulas is chronic. This flattening indifference since the critique of romanticism has been exposed by emphasizing the multifaceted fabric of life, the experience of wealth and poverty beyond what the numbers express. One of the critical traditions that seek to value human life more than the flattening view of utilitarian logic is the idea of "the moral economy." However, this value that moral economy will attribute to human beings has to be constructed within a qualified intellectual construction and an explainable criticism. Rogan's book chronicles the history of these construction efforts. It explains the shining potentials, impasses, and repetitions in this historical process. However, being a historical account, it does not abandon the sterility experienced by the idea of the moral economy. Hoping that this idea will transform the discipline of economics from within, Rogan focuses on other intellectual traditions that moral economics can coexist with and the problems it can overcome in this way. In this sense, he dwells on how decision-making processes in social and economic reforms and being social can be thought of in more promising ways.

Keywords: The moral economists, Moral economy, Critique of capitalism, Romanticism, Social-choice theory.

Tim Rogan'ın *The Moral Economist'i* özünde bir biyografi kitabıdır. Bir geleneğin biyografisidir. Kapitalizmi eleştirmenin bir yolu olarak "ahlaki ekonomi" (*moral economy*) ve bu gelenekte öne çıkan üç kitabın ve bunların yazarlarının biyografisi. Ancak Rogan bu biyografinin sonunu günümüze tehir ettirir ve onu bir otobiyografiye dönüştürür. Rogan'ın ahlaki ekonomi fikrini ortaya koyarken hissettirdiği şey, bu fikrin

ileri geri hareketlere, tarihsel ve mekânsal bağlamlara ve fikri inşa eden yazarların kimliklerine bağlı olarak gelişen ve çeşitlenen bir fikir olarak ortaya çıkmış olduğu gerçeğidir. Aynı hissi günümüzde ahlaki ekonomi fikrinin yeniden canlandırılmasına olan inançla pekiştirmektedir. Ahlaki ekonominin bu kararsız hikâyesi onu daha çok biyografik bir nesne haline getiriyor. Rogan'ın anlatımında ahlaki ekonomi fikrinin de kitap boyunca tıpkı bir insan gibi günlük durumlardan, kararsızlıklardan, ısrarlardan ve tekdüzeleşmelerden etkilendiği hissettirilir. Ama tüm bu iniş çıkışlara rağmen ahlaki ekonomi, biyografi benzetmesini zorlarsak, insan olarak kalır ve nihayetinde insana atfettiği değeri korur. Böylece, bu kitabı bir fikrin biyografisi olarak kurgularken Rogan aynı zamanda günümüzde kapitalizmi eleştirmek için uygun bir yol önermeyi ve okuyucuya bu yolun ahlaki ekonominin potansiyelinin ciddiye almakla mümkün olduğunu hissettirmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde, Rogan 20.yüzyılın son çeyreğinde ciddi epistemolojik çıkmazlar yaşayan fikre değişim ve uzlaşma kapasitesi bahşeder. Rogan'ın özenine ve dakikliğine rağmen, “ahlaki” ekonomi ile yan yana getirmek fikrinin yalnızca kapitalizmin karşıtlarınca değil bizzat market ekonomisi ve kapitalizm adına konuşanlarca da savunulduğu gerçeğini dikkate almadığı görülmektedir. Rogan'ın bu gerçeği dikkate almaması “ahlaki ekonomiye” kapitalizmin eleştirisi olarak istinat eden yazarlarla aynı kavramsal düzlemi paylaşmasından neşet eder. Dolayısıyla Rogan ahlaki ekonomini tarihini yatay (kavramsal) düzlemde daraltarak ele alır. Bu meseleye Rogan'ın anlatısının yatay (kavramsal) ve dikey (tarihsel) anlamda eleştirisinin yapıldığı metnin sonunda dönülecektir.

Belki de sayıların, istatistiklerin ve grafiklerin tarif ettiği yaşam ile hakikatte tecrübe edilen yaşam arasında ne kadar büyük bir mesafe olduğu, Covid-19 salgını sürecinde olduğundan daha iyi kavranılamazdı. Ölümün ve yaşamın tablolara ve rakamlara indirgendiği bu süreç, yoksulluk ve eşitsizliğin matematiksel kodlarla aynı şekilde ifade edilmesinin ne kadar hissiz bir teşebbüs olacağını göstermiş olmalıdır. Kitabının ilk baskısı adı geçen salgınla karşılaşmamış olsa da Tim Rogan'ın mevzuu bahis ettiği ahlaki ekonomi tam da bu hissizliğe karşı bir eleştiridir. Bu hissizlik, kazanç ve çıkarı insan ilişkilerinin temelini yerleştiren *homo economicus* kuşatan duygudur¹.

¹ Romantik eleştirinin ortaya çıktığı düğüm tam da burasıdır. Romantizm, insan ilişkilerinin çıkar ekonomisine indirgenmesine karşı bir “isyani” dile getirir. Bu konuda bkz. Löwy, M., & Sayre, R. (2002). *Romanticism Against the Tide of Modernity*. Duke University Press. “Ahlaki ekonomi” fikrini romantizmin bu eleştirisiyle birlikte kavramak gerekmektedir.

Ahlaki ekonomi fikrinin temelinde yaşam tecrübesinin denklemlere ve istatistiğin nesnesine indirgenmesine, faydacılığın duygusuz tavrına ve *laissez-faire* liberalizminin kayıtsızlığına karşı insanın kendine münhasır bir değeri haiz olduğu fikri yatmaktadır. Bu temel değer izlerini ahlaki ekonomi geleneğinin hikâyesinde takip eden Rogan, bu hikâyede üç kitabı düğüm noktaları olarak belirginleştirmektedir. Ancak, şimdiden belirtmek gerekir ki bu üç kitap The Moral Economists'in tüm hacmine tahakküm etmiyor, kitap boyunca bu üç kitabın ve yazarlarının tarihsel çevresinden yazarların aile bağlarına tarihsel bağlam inceliklerle işleniyor. Bu üç düğüm noktası kitaplar ise şöyledir: R.H. Tawney'in *Religion and the Rise of Capitalism*'i (1922), Karl Polanyi'nin *The Great Transformation* (1944) adlı eseri ve E.P. Thompson'ın *The Making of the British Working Class*'ı (1963). Bu üç noktayı kitabın üç kısmı olarak kurgulayan Rogan, hikâyeye 1930'lar ve 1940'ların "geçiş dönemini" anlatan bir ara bölüm ekleyerek resmi tamamlıyor. Her nokta, her bölümde bir ilişkiler ağını, bu üç kitabı mümkün kılan bir fikir mutfağını ortaya koyuyor. Böylece Tawney'den Polanyi'ye ve ardından Thompson'a uzanan hikâye sadece bu yazarların hikâyesi olarak kısıtlanmıyor. 20. yüzyılın başlarında revaç bulan Hıristiyan inancı kaynaklı Ortaçağ loncacılığında, Stalin'in merkezde olduğu olayların yarattığı düş kırıklığını izleyenlere ve refah ekonomistlerinden sosyal seçim teorisyenlerine kadar çeşitli dönemin olaylarının ve tartışmalarının entelektüel dünyadaki sonuçları izah edilirken, ahlaki ekonomi fikrini inşa eden, eleştiren, farklılaştıran pek çok yazarın çalışmaları da hikâyeye dâhil ediliyor. Yine de Rogan'ın ahlaki ekonomi fikrini 20.yüzyılın içine sıkıştırmış olduğu gözden kaçmamaktadır. Rogan'ın ahlaki ekonomi fikrini, yatay (kavramsal) anlamda kısıtladığı dile getirilmiştir. Dikey (tarihsel) anlamda da bu fikrin 19.yüzyıldaki hatta geç 18.yüzyıldaki kökenlerini dikkate almayarak daha kapsamlı bir soy ağacı çıkarmak fırsatını kaçırmıştır. Kendisinin meslekten bir tarihçi olmayışı ve kitabın asıl maksadının ahlaki ekonomi fikrini bugün mevcut toplumsal sorunlar için dikkate alışı bu eksikliğin sebepleri olarak tespit edilebilir. Yine de bu eksiklik Rogan'ın -ironik olarak Polanyi'nin vurgulamış olduğu- temel bir tarihsel olguyu ciddiye almamasına neden olur: Ahlaki ekonomi fikri ile modern iktisadın ortaya çıkışı eş zamanlıdır. Geç 18.yüzyıla tesadüf eden bu süreçte yalnızca modern iktisat değil toplumsal iktidarın modern şekli de doğmuştur. Bu dikey (tarihsel) eleştiriye daha detaylı olarak kitabın detayları verildikten sonra dönülecektir.

Ahlaki ekonominin insana verdiği değer ve onu faydacılığın soğuk nazarından kurtarma çabaları farklı motivasyonlardan kaynaklanmıştır Rogan'a göre. Richard Henry Tawney (1880-1962) bu değeri Hıristiyan inancında bulur. Yüzyıl dönümünde yaygın olarak tartışılan "Enkarnasyon" fikrini ve Hıristiyan inancının kimi kaidelerini dönemin sorunları için bir reçeteye dönüştürme çabasında gelişen bu yönelim Tawney'i ahlaki ekonominin ilk çerçevesini oluşturmaya götürür. Enkarnasyon'cu "teolojik momente", Edward döneminin sonlarındaki krizde derinleşen "toplumsal sorun"un tartışmalı doğası eklenir. Tawney 1908'de Lancashire ve Staffordshire'da kuzeye gittiğinde, güneyde gördüğü "atomize olmuş" ve çıkarıcılaşmış topluma nazaran farklı türden bir "dayanışma"nın varlığı karşısında irkilmisti (Rogan, 2017, s.19). Bu, onun güneyde yaşadığı yozlaşmış dünyanın sosyalliğinden epey farklıydı. Peki, kalıntıları kısmen de olsa hala görülebilen bu toplumsal dayanışma ne zaman ve nasıl kaybolmuştu? Tawney'e göre bu sorunun cevabı 17.yüzyılda gelişen kapitalizmdi. Ona göre, Kurtuluşun ancak toplumla ve sosyalleşme kurumlarıyla gerçekleştirilebileceği Orta Çağlardan, Lutherci bireysel kurtuluş çağına; *solus cum solo*'cu Reform çağına gelindiğinde Tawney'in kalıntılarını Kuzey İngiltere'de gördüğü toplumsal bütünlük kaybedilmişti. Bu kayıp, Hıristiyan sosyalleşmesinin *politicos*'tan çekilme sürecidir (Rogan, 2017, s.45). Yani Hristiyanların kurtuluşunun toplumsallaşmakta ve cemaat bağlarını güçlendirmekte yattığı dönemin sosyalliği ile bireysel kurtuluşun sosyalliği arasındaki farktı kuzey ve güneyin farkı. Tawney, bu soruya odaklanarak, döneminin problemlerini tarihselleştiriyordu ve ahlaki ekonomiye tarihsel bir eleştiri olma veçhesini kazandırıyor. Ve yine Tawney bu kaybı tarihselleştirerek, Rogan'ın gösterdiği gibi, insana atfedilen değer kaybının tarihsel olduğunu ve ahlaki ekonominin temel direği olan bu değer, aksi yönde bir ivme ile yeniden canlandırılabilirliğini ima ediyordu (Rogan, 2017, s.50).

İnsana verilen bu değer renginde Karl Polanyi (1888-1964) de boyanmıştı. Ancak Polanyi bu rengi bazı yerlerde koyulaştırmış, bazı yerlerde ise açmıştır. Bunların ise nihai görüntü için önemli sonuçları olmuştu. Polanyi, Tawney'den önce insana atfedilen değer kaynağı, sonra da bu değer ortadan kayboluşunun tarihi açısından ayrılmaktadır. İngiltere'ye göç ettiği (1933) Tawney'i motive eden kaynaktan, Hristiyanlıktan türeyen kaideleri dünyevi bir konumdan devşirmeye çalışmakla meşguldü Polanyi (Rogan, 2017, s.54). Sürgün ve mühtedi Polanyi için bu kaynak, Karl Marx'ın

erken yazılarıydı. Polanyi, insani değerın yabancılaşmaya karşı koyma ve insanı mükemmelleştirme çabasından türediğini ve bunun ahlaki ekonominin kendini rapteedeceği temel direk olduğunu düşündü. İnsanı ikmal etme fikri yolunda harcanacak çaba, kaybedilen dayanışmanın yeniden canlanmasında toplumsallaşmanın temelini oluşturacaktır. Bu sekülerleşmeye tarihsel hikâyede bir nüans da eşlik eder. İnsan değeri bu şekilde temellendirilecekse, Polanyi, Tawneyci Reform kırılması yerine 18. yüzyılın sonlarındaki "naturalist dönüş"e işaret eder. Polanyi'ye göre kapitalizm öncesi toplumsallığın asıl kırılma noktası insanın hayvani özellikleriyle, bir organizmadan ibaret olarak değerlendirildiği ve natüralist fikirlerin toplumu düşünmek için tatbik edildiği yıllardır. 1800'lü yılların başına tesadüf eden bu yıllarda temayüz eden iki düşünür Malthus ve Townsend'dir. Rogan enteresan bir ironiye dikkat çeker. Polanyi'nin bu "natüralist dönüşü" açığa çıkarmasını mümkün kılan şey, tam da faydacılığın ilkelerinin Marx'ın yazılarına da nüfuz etmiş olduğunu görmesidir (Rogan, 2017, s.87). Polanyi, Marx'ın karşı çıktığı faydacı doktrinleri nasıl ikrar da ettiğini gördükten sonra bu doktrinlerin doğduğu yeri aramaya koyulur. İşte bu tam "natüralist dönüş" isabet eder. Polanyi'nin can alıcı çabası, ahlaki ekonomi fikrini bu dönüşün gerisine, insan değerinin tartışma konusu olmadığı Adam Smith'in yıllarına geri götürmektir. Marx'tan uzaklaşan Polanyi, Smith'i tarihte geriye doğru yüzerken bulacaktı ve iktisat biliminin, ahlakın ekonomiden henüz tefrik edilmediği bu yıllara dönerek içten dönüştürülmesini tasavvur edecekti (Rogan, 2017, s.90).

Polanyi ve Thompson'ı birbirine bağlayan on yıllar, ahlaki ekonomi fikrinin farklı ve Rogan için çoğu zaman kör edici olasılıklarla iç içe geçtiği yıllar oldu. Bu yıllar, kapitalizmin Marx'ın öngördüğü çöküşü değil, arka planda Amerikan tahkiminin bulunduğu ulus-devletlerde refahın ve refahcılığın yükselişini yaşadığı yıllardı. Bu yıllarda "kapitalizmin transforme" olduğu, "kapitalizm canavarının bir derece uysallaştığı" düşünülüyor ve kapitalizmin farklı bir versiyonunda bulunulduğuna inanılıyordu. Kapitalizm eleştirisinin bu düşüncelerle iç içe geçişini Rogan iki yazarın rotaları üzerinden tarif eder. Bunlar Evan Durbin ve Karl Mannheim'ın rotalarıdır (Rogan, 2017, s.95). Mannheim ve Durbin'in çalışmaları, Tawney'e kadar uzanan ahlaki ekonomi fikrinin sadece Polanyi ve Thompson'ın izlediği yolu takip etmediğini gösterir. Ancak Rogan, bu bölümde gösterdiği Durbin ve Mannheim üzerinden anlatılan yolların

gittiği yönden pek tatminkâr değildir. Ancak ironik olan ve bu bölümde kitabın bütünü için mühim olan şudur ki, ahlaki ekonomi fikrinin ileri yaşayacağı entelektüel çıkmazlara bu bölümde izah edilen düşüncelerde bir çözüm olasılığı gözükmüyor. Bu çözüm, Polanyi'nin açtığı kapıdan içeri bakmıştı: Ekonomi disiplini içeriden dönüştürme ve bunu ahlaki ekonomi düşüncesiyle uzlaşarak gerçekleştirme fırsatı. Bir sonraki bölümde Tawney ve Polanyi'ye eklenen Thompson'un bu fırsatı değerlendiremediği ve ahlaki ekonomi fikrinin çıkmaza düştüğünü görüyoruz. Rogan, bu hamleyi yapacak en önemli adayın bir sosyal tercih teorisi olduğunu ve bu adayın en önemli temsilcisinin Amartya Sen (d.1933) olduğunu düşünüyor. Ancak üçüncü bölümde göz kırpan bu fırsatı izledikten sonra, Rogan saman alevi gibi parlayan ve ardından çıkmaz bir sokağı bırakan bir parıltının hikâyesi için dördüncü bölüme geçiyor: Edward Palmer Thompson'ın hikâyesi.

Yüzyılın en çok okunan kitaplarından biri olan *Making*'in yazarı olan Thompson, ahlaki ekonomi fikrini Polanyi'nin erken Marx'ta bulduğu şeye geri götürüyor ve Tawney'in Hıristiyanlıktan ödünç aldığını sosyalist hümanizmden devşiriyor. Sosyalizmi Stalinizm'in başarısızlığıyla sarsılmayan Thompson, aile geleneği ve kişisel doğası nedeniyle " analiz etmekten ziyade sevmeye meyilliydi" (Rogan, 2017, s.135). Halifax'ta deneyimlediği toplum olmanın farklı yolları -Tawney'in kuzeyde deneyimlediği gibi- Thompson'ı William Morris'in romantik sosyalizmine yaklaştırmıştı. Bu Morris'ci bir romantizmle Marx'ın sosyalist hümanizmini bağlama salikini açmıştı (Rogan, 2017, s.154). Thompson, Polanyi'nin işaret ettiği ve Polanyi'ye epey benzer olmak üzere Speenhamland'² (1795) bir dönüş noktası olarak *Making*'in tarihsel anlatısına röper noktası olarak dâhil etmişti. Ona göre de Speenhamland Sistemi ahlaki ekonominin son göz kırışıydı. Bu nedenle Rogan, açık bir atıf ve kanıt olmasa da Polanyi'nin Thompson'ı etkilemiş olabileceği ihtimalinin hafife alınmaması gerektiğini söylüyor (Rogan, 2017, s.164). Ahlaki ekonomi fikri için daha önemli olan Thompson'ın kapattığı kapıydı: ekonomi disiplini içinden bir dönüşüm. Fransa'da yükselen anti-hümanizmin etkisi, sömürgecilik sonrası eleştirinin yükselişi ve Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden sonra bölgede Britanya'nın politikası Thompson'ın entelektüel zeminini zedeleyecekti.

² Speenhamland Sistemi, 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başlarında İngiltere ve Galler'deki kırsal kesimin yoksulluğunu azaltmayı amaçlayan bir yardımı biçimiydi. Yasa, Elizabeth Yoksullar Yasasında yapılan bir değişikliği özünde. Yerel sulh hâkimlerinin yüksek tahıl fiyatlarının neden olduğu sıkıntıyı bastırmak amaçlı tasarladığı sistem Berkshire, Speenhamland'daki 1795 toplantıda kararlaştırıldı.

Batılı "insan" nosyonu ve Marksist öznelcilik, İngiliz entelektüel geleneğinin taşralı olduğu eleştirisinin eklendiği çapraz ateş altında savunulamaz hale gelmişti. Bu eleştirilerin toplamı Perry Anderson'ın açıklamalarında açıkça görülüyordu (Rogan, 2017, s.167). Bu bağlamda, ahlaki ekonomi düşüncesinin insana verdiği değer daha mütevazı bir tanımını yapmak, bu tanımları anti-hümanist eleştirilerden kurtarmak ve bu çapraz ateşten korunmayı kolaylaştıracak entelektüel bir atılım yapmak gerekiyordu. Bunlar ise Thompson'ın değirmenindeki undan değildi. Thompson'ın daha sonraki çalışmalarının yarattığı ya da daha doğrusu yaratamadığı etki ise bunun kanıtından ibaretti (Rogan, 2017, s.180).

Bu kısırlık anında, Rogan'ın son bölümüne ulaşılmaktadır. Polanyi'den Thompson'a geçiş olarak ele alınan bölümde görüldüğü üzere, ekonomi disiplininin içeriden dönüştürülmesi için ahlaki ekonomiyi bir fırsat haline getirme fikri, Rogan'ın bu fikri günümüze kadar taşımasının can damarıdır. Polanyi'nin açık bıraktığı kapı buydu ama Thompson bu kapıdan girmemişti. Ve yine bu, sosyal seçim teorisinin ve Amartya Sen'in önemini bir işaretiydi. Rogan'a göre, sosyal seçim teorisi, ahlaki ekonomi fikrinin eleştirel geleneği ile birleştirilebilecek "otoriter olmayan reform" için bir temel sağlayabilir (Rogan, 2017, s.194). Sen'in eserlerinde en iyi ifadesini bulan bu terkinin izleri, ne otokratik bir "birlik" ne de atomist bir bireycilik tarafına sapıyor, insan tanımının itidalli bir versiyonunu kabul ediyordu. Rogan bu terkinin umut verici olabileceğini, bu "geleceğin tarihçesini" göstermekle ahlaki iktisadın biyografisini otobiyografileştiriyor ve günümüz kapitalizminin eleştirilmesinde sosyal seçim teorisi ile ahlaki ekonominin bir arada düşünülebileceği bir yol öneriyor. Böylelikle en temelde Rogan, kısa ama derin bir tarihçe sunduğu bu eleştirel geleneğin ciddi bir olasılık içerdiğini hissettiriyor. Ahlaki ekonomi fikrinin dalları ve olasılıklarına işaret etmekte oldukça maharetli olan bu kitap okuyucuyu "iktisadi düşünce tarihi" kitaplarından çok daha fazla metne ve ahlaki ekonomi fikrine sokmayı başarmaktadır.

Ancak yukarıda dikkat çekildiği üzere, Rogan'ın ahlaki ekonomi fikrini hem yatay (kavramsal) hem de dikey (tarihsel) anlamda kısıtladığını ifade etmekte fayda vardır. Yatay kısıtlama, "ahlaki" kaygıların "ekonomi" ile bir araya getirildiği diğer düşünce kanallarını hikâyeye dâhil etmemekten doğmaktadır. Bu hususda Rogan'ın "ahlaki ekonomiyi" kapitalizme karşı bir eleştiri kaynağı olarak ele almak maksadıyla seçici

davrandığı söylenebilir. Zira kapitalizmi eleştirenler kadar kapitalizmi hayırhah bir düzen olarak görenler de ahlaki zeminde düşünmüşlerdir. Tasarruf, çalışkanlık, dakiklik vs. gibi modern toplumun gündelik ahlakının parçaları bizzat kapitalizmin varlığı ile kök salmışlardır (Götz, 2015; Frevert, 2019). Ute Frevert bu olgunun tarihsel olduğu kadar güncel de olduğunu vurgular. Mesela bankaların kredi verme işleminde bile krediyi alan kişinin “düzenli ödeme” yapma potansiyelini dikkate alır. Frevert, bunun altında yatan ahlaki yargılara; kredi alacak şahsın disiplinli ve düzenli çalışmaya yatkın oluşunun ahlaklaştırılışına dikkat çeker (Frevert, 2019, s.33). Dolayısıyla Rogan’ın “ahlakın” illa ki kapitalist “ekonomi” ile zıtlaşmadığını, kapitalist ekonomik söylemin kendini “amoral” olarak kurmadığını gözden kaçırdığı görülmektedir.

Diğer kısıtlama ise dikey (tarihsel) olandır. Rogan, ahlak ve ekonominin yan yana getirilmesi fikrini 20.yüzyılın tarihi içinde değerlendirir. Rogan’ın meslekten bir tarihçi olmayışı ve kitabının güncel problemlere yönelik bir çözüm arayışı içinde oluşu bu kısıtlamayı bir anlamda açıklamaktadır. Ancak bu kısıtlama, pek de paspas altı edilemeyecek bir anlayış farklılığına neden olur. Rogan, “iktisadi içeriden dönüştürme” fikrinin, yani iktisadi düşüncenin dönüşmesinin toplumu da dönüştüreceğine inanmaktadır. Kitabının zımnî iddiası budur. Örneğin kitabının son bölümünde politik ekonominin istinat ettiği *homo economicus* yerine ahlaki ekonomi ve sosyal seçim teorisinin terkibi olan bir insan anlayışının yerleştirilmesinin toplumsal reform için yaratacağı potansiyele dikkat çektiği yukarıda gösterilmişti. Böylelikle ekonomi biliminin toplumu kurgulayışı değiştiğinde toplumun da değişeceği düşünülmektedir. Gelgelelim, bu türden bir önerinin sağlam bir eleştirel zemine yerleştirilmesi için ahlaki ekonomi ile endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkışının eş zamanlı olduğu fikri çok daha ciddiye alınmalıdır. Çünkü bizzat “ahlak” ve “ekonominin” ayrı şeyler olarak düşünülmesinin ve bunların tekrar birbiri içinde ele alınmaya uğraşılmasının tarihi, bunların birbirinden ayrılmasının da tarihidir. Bir diğer deyişle, ahlak pre-kapitalist toplumlarda iktisadi faaliyetle iç içe düşünüldüğü için bu dönemlerde “ahlaki ekonomi” deyişi lüzumsuzdur. Ahlak zaten ekonomiktir, ekonomi zaten ahlakidir (Götz, 2015, s.148). Ekonominin kendi başına duran ve kendini açıklayan bir alan halinde düşünülmesi, bu fikir modern politik iktisadın kökenidir, aslında modern “iktidar teknolojilerinin” bir parçasıdır. Bu olgu Michel Foucault tarafından oldukça çarpıcı biçimde ortaya konmuştur. Pre-modern dönemin “hane halkı” bazlı iktidar anlayışı,

modern dönemde istatistik (etimolojik olarak devlet-bilimi demektir) nesnesi haline gelen “popülasyon” bazlı iktidar anlayışına dönüşmüştür (Foucault, 1991). Hijyen, asayiş, ruh sağlığı gibi konularda “popülasyonu” ıslah ve tanzim etmek Erken Modern dönemde ortaya çıkmış ve özellikle 18.yüzyıl’da kesifleşmiş toplumsal söylemlerin ürünüdür. Aslında bu söylemlerin neticesinde yalnızca “toplumu” ıslah edilmemekte aynı zamanda bu toplumun tek tek parçaları olan “modern özneyi” de içten kurulmaktadır (Foucault, 2015). İşte “popülasyonun” bir parçası olarak nesneleştirilen birey-öznenin en üretken halini ve muslih halini elde etmek için ekonomi bilimine de mühim bir iş düşecektir. Hatta “ekonomi”nin etimolojik dönüşümünün tarihi bir anlamda modern iktidar fikrinin (government) ortaya çıkış tarihidir (Foucault, 1991, s.92-94). Rogan’ın “ahlaki ekonominin” itiraz ettiğini gösterdiği kapitalist “insan kavrayışı” tam da bu nedenle bir bütün olarak modern iktidar teçhizatının yapısından ayrı düşünülmemelidir. Dolayısıyla “ekonomik yönetim” olarak (Foucault, 1991, s.92) modern iktidar teknolojilerinin doğuşunun tarihi modern ekonomi biliminin doğuş tarihidir ve dolayısıyla “ahlaki ekonomi” fikrinin tarihidir. Bu anlamda modern iktidar teknolojisinin bir parçası olarak kavranan ekonomi bilimi, bizzat bu iktidar teknolojisinin tarihinden ayrı düşünülemez hale gelir. İktidar teknolojisinin bir parçası olarak düşünüldüğünde ise ekonomi bilimini “içten dönüştürme” fikrinin aslında büsbütün bir iktidar teknolojisine bağlı toplumsallığa dokunur bir yanı olduğu açığa çıkar. Dolayısıyla Rogan’ın “ahlaki ekonomi” fikrini 18.yüzyıldaki kökenlerine taşıma konusundaki kısıtlaması, yalnızca tarihsel anlatıda bir eksiklik değil toplumsallığı dönüştürmeye yönelik anlayışta da büyük bir farklılığa neden olur.

KAYNAKÇA

- Foucault, M. (1991). Governmentality. Burchell, G., Gordon, C., & Miller, P. (Ed.), *The Foucault Effect Studies in Governmentality, with Two Lectures by and an Interview with Michel Foucault içinde* (87-104. ss). Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu: College de France Dersleri 1978-1979*. T. Aican (Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Frevert, U. (2019). Moral economies, present and past: Social practices and intellectual controversies. *Geschichte und Gesellschaft. Sonderheft*, 13-43. Ss. 33

Götz, N. (2015). 'Moral economy': its conceptual history and analytical prospects. *Journal of Global Ethics*, 11(2), 147-162.

Löwy, M., & Sayre, R. (2002). *Romanticism Against the Tide of Modernity*. Duke University Press.

Rogan, T. (2017). *The Moral Economists*. Princeton University Press.